

SKAITYMO RŪŠYS IR JŲ MOKYMO METODIKOS KLAUSIMAI

Regina Juškienė, Aleksandras Velička

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
el. paštas vvka@vv.vtu.lt

Skaitymas priklauso žmogaus visuomeninės komunikacijos veiklos sričiai ir joje realizuoja rašytinę verbalinio bendravimo formą. Skaitymo procese išskiriami du komponentai: turinio ir veiklos, t. y. mokymo proceso, nes skaitymas yra viena iš kalbinės veiklos rūšių. Svarbiausias yra turinys. Veiklos turinį sudaro jos tikslas ir rezultatas. Skaitymo tikslas gali būti įvairus. Vienu atveju mums užtenka suprasti turinį, kitu atveju reikia suvokti kiekvieną autoriaus mintį. Supratimo pobūdis (pilnumo lygis, tikslumas, išsamumas) priklauso nuo skaitymo tikslo. Tai lemia skaitymo pobūdį: tekstą galima perskaityti greitai, praleidžiant tam tikras teksto vietas, arba lėtai, įsigilinant į kiekvieną teksto elementą.

Reikšminiai žodžiai: reikalavimai tekstams, skaitymo rūšys, tekstų turinys ir kalba, informacijos rūšys, skaitymo mokymo metodika.

Įvadas

Daugiausia informacijos žmogus įgyja skaitydamas. Visuotinio raštingumo ir pažangos laikais padidėjo literatūros užsienio kalba skaitymo reikšmė. Diduma inteligentų tokią literatūrą turi skaityti dėl savo darbo specifikos. Tai nėra labai sunku, nes studentai, studijuodami nekalbinėje aukštojoje mokykloje, yra to mokomi. Išmokyti studentą skaityti užsienio kalba – svarbi užduotis, nes nuo to priklauso, ar būsime specialistas papildys savo profesines žinias skaitydamas užsienio kalba įvairius leidinius.

Skaitymas aukštojoje nekalbinėje mokykloje – svarbiausia kalbinės veiklos dalis. Deja, užsienio kalbų mokymo programose mokėjimą „skaityti specialybės literatūrą originalo kalba taip, kad ši teiktų informaciją“ nesistengiama konkretizuoti. Tai turi prastos įtakos mokymo proceso kryptingumui.

Kaip jau minėjome, skaitymą, kaip kalbinės veiklos rūšį, sudaro du pagrindiniai komponentai – turinio ir veiklos. Straipsnyje šiam klausimui skirsime daugiausia dėmesio. Tiria-

majame darbe buvo panaudoti šie būdai: mokslinės-metodinės literatūros analizė ir jos kritinis vertinimas, nuodugnus vadovėlių, skirtų kalbinės veiklos rūšims mokyti, studijavimas, pedagoginis stebėjimas, darbo patirties apibendrinimas. Straipsnio naujovė ta, kad dėmesys skiriamas skaitomiems ir audityvinio kalbos supratimo tekstams, taip pat skaitymo mokymo principams. Audityvinis supratimas nėra svarbiausias mūsų tikslas, tačiau, nagrinėjant tekstus, skirtus mokyti skaityti, bendrame kontekste analizuojame ir audityvinio supratimo mokymo tekstus. Šių tekstų analizės duomenys bus panaudoti rengiant naujas kalbinės veiklos rūšių mokymo publikacijas. Tačiau esminė straipsnio naujovė – skaitymo rūšys ir jų mokymas.

Tiriamąjo darbo analizė

Svarbiausias reikalavimas skaitomiems tekstams yra jų supratimas ir atitikimas studentų užsienio

kalbos mokėjimo lygį. Tai ypač svarbu pradiniam darbo etape ir to reikalauja skaitymo mokymo principai (Фоломкина 1997: 33–44). Psichologai tvirtina, kad efektyviausiai per pratimus lavinama tuomet, kai jos vyksta individo psichikos įtempto darbo sąlygomis (Блонский 1974: 41–43). Be abejo, teksto supratimas priklauso ne tik nuo skaitytojo kalbos mokėjimo, gyvenimo patirties, bet ir nuo skaitymo rūšies. Taigi informacinio skaitymo tekstai, metodinių nuomone, turėtų būti gerokai lengvesni nei studijinio skaitymo tekstai. Kitas svarbus reikalavimas skaitomiems tekstams yra teksto mokomoji vertė, t. y. teksto auklėjamoji, lavinamoji ir praktinė nauda.

Skaitomų tekstų kalba

Skaitomo teksto kalba priklauso nuo konkrečios skaitymo rūšies ir mokymo pakopos. Pradinėje pakopoje tekstai turėtų būti parinkti, remiantis suvokta medžiaga. Vėlesnėse mokymo pakopose nežinomų žodžių kiekis turėtų priklausyti nuo skaitymo rūšies. Informacinio skaitymo tekstuose gali būti tik tokių nežinomų žodžių, kurių reikšmę galima nuspėti arba suprasti remiantis žodžių darybos dėsniais. Nežinomų žodžių kiekis gali siekti 8–10 %, o kartais net 20–25 %. Skaitant studijinio pobūdžio tekstus, leidžiama naudotis žodynu. Todėl, skaitant tokius tekstus, nežinomų žodžių kiekis nėra labai svarbus (Фоломкина 1983: 16–17). Skaitomi tekstai gali būti įvairios apimties. Tačiau studijinio skaitymo tekstai neturėtų būti labai ilgi. Darbo pradžioje – 0,7 p. t. y. 10–15 minučių skaitymo trukmės, vėliau – 1,5 p. 15–25 minučių trukmės. Informaciniam skaitymui auditorijoje rekomenduojama pateikti 25–30 eilučių 1 puslapio tekstą, darbui namuose – iki 7–8 puslapių. Informacinio skaitymo tempas – 250 žodžių per minutę. Šiuos tekstų parametrus įvairioms skaitymo rūšims mes nustatėme apibendrinami ilgalaikę savo darbo patirtį.

Skaitomų tekstų turinys

Svarbiausi reikalavimai teksto turiniui yra idėjinė-auklėjamoji, mokomoji ir informacinė vertė, atitikimas studentų interesus. Tekstai, kuriuose yra daug informacijos, o šalutinė informacija sudaro mažiau kaip 25 %, tinka studijiniam skaitymui (Фоломкина 1997: 88–94). Tekstų supratimo galimybė nesumažėja net jei šalutinė informacija sudaro daugiau kaip 25 %. Tokie tekstai tinka informaciniam skaitymui. Teksto turinį, Z. Klyčnikovas teigimu, sudaro šios informacijos rūšys: 1) kategorinė-pažintinė; 2) situatyvinė-pažintinė; 3) asmeninė emocijinė; 4) iniciatyvinė. Remiantis psichologiniais tyrimais (Клычникова 1973: 79–85), galima teigti, kad lengviausiai suprantami kategorinės-pažintinės informacijos tekstai. Todėl tokius tekstus reikėtų pateikti pradiniam mokymo etape. Vėliau galima naudoti tekstus, turinčius kitokios informacijos. Derėtų pabrėžti, kad tekstą lengviau skaityti, jei mintys jame reiškiamos deduktiviai. Tokius tekstus reikėtų skaityti pradiniam etape. Indukcinio pobūdžio tekstai naudotini per tolesnius mokymo etapus.

Skaitymo rūšys

Nustatyta, kad skaitymo būdą lemia daugelis veiksnių, tačiau pagrindiniai yra du: 1) randamos informacijos poreikis skaitytojui, jos naudojimas konkrečiam tikslui, t. y. skaitymo tikslas ir motyvai, 2) kaip pasirinkta literatūra skaitoma (nuodugniai ar nenuodugniai). Įvairios darbo formos yra pagrįstos trijų rūšių mokėjimais. Mokėjimas greitai peržvelgti skaitomą tekstą taip, kad galėtume suprasti, kas tekste nagrinėjama, kokios svarbiausios problemos. Jei leidinys kuo nors sudomina skaitytoją, tuomet keičiasi skaitymo būdas – atidžiau perskaitome kokį nors skyrių ar dalį, pasižymime mums svarbius faktus. *Tai orientacinis skaitymas*, kai norime sužinoti, ar leidinyje yra reikiamos informacijos, kaip tai susiję su pagrindine tema. Kai nustatome, kad leidinyje yra

pakankamai mus dominančios informacijos, turime išmokti tinkamai ja pasinaudoti, tai yra pasirinkti tinkamą skaitymo būdą. Tokia skaitymo forma, kai palyginti greitai, tačiau gana nuosekliai susipažįstame su teksto turiniu, nuodugnai jo nenagrinėdami, vadinama *informaciniu skaitymu*. Kartais reikia iš teksto užsienio kalba gauti tikslią informaciją. Konkretūs uždaviniai, perspektyva, kad gauta informacija bus reikalinga, skatina ugdyti šiuos mokėjimus. Todėl perskaitytą medžiagą stengiamasi susieti priežasties ryšiais ir ją įsiminti ilgesniam laikui. *Tai studijinis skaitymas*, kai studijavimo tikslais skaitome tekstus, viską išsamiai nagrinėdami.

Skaitydami literatūrą užsienio kalba, turime mokėti lanksčiau taikyti skaitymo būdus, žinoti skaitymo tikslą. Visos skaitymo rūšys reikalauja skirtingų mokėjimų, kurie išugdomi pratimais ir mokymo priemonėmis. Tokio pratimų komplekso, kuris būtų moksliskai pagrįstas, dar niekas nesudarė. Todėl, rengiantis skaitymo pratybose, reikia viską kruopščiai apgalvoti ir joms gerai pasiręgti.

Skaitymo principai

Mes siūlytume principus, kurie pasitvirtino mūsų darbo praktikoje.

Pirmas principas. **Mokymas skaityti padeda bendram kalbinės veiklos ugdymui.** Metodinėje literatūroje vyrauja nuomonė, kad skaitymas pirmiausia yra mokymo priemonė. Taip teigti leidžia komunikatyvinė skaitymo prigimtis, jos sąsajos su kalbine medžiaga, skaitymo proceso organizavimas kalbos mokėjimams ir įgūdžiams stiprinti. Nors skaitymo, kaip mokymo priemonės, reikšmė įvairiapusė, mokymą skaityti užsienio kalba reikėtų vertinti kaip atskiros kalbinio mokėjimo ugdymą. Specialistas turėtų išmokti skaityti užsienio literatūrą taip, kad jam tai taptų kalbine-pažintine veikla.

Skaitymas turi būti motyvuotas ir visada susietas su pagrindiniu funkciniu uždaviniu – teksto turinio realizavimu.

Antras principas. **Mokymas skaityti yra lavinamasis procesas.** Iš kitų kalbinės veiklos formų skaitymas išsiskiria ypač aktyvia pozicija informacijos gavimo atžvilgiu, o tai sukelia tekstų turinio supratimo problemą. Mes noriai skaitome tą tekstą, kuriame yra mums svarbios informacijos. Tačiau įdomus turinys ir jį reiškianti kalbinė medžiaga turi būti pusiausvira, nes dėl netinkamo šių dviejų komponentų santykio skaityti gali būti per sunku. Mokslininkai pabrėžia (Блонский 1974: 203–207), kad mokomajam skaitymui nereikėtų skirti vien tik lengvus tekstus. Sudėtingesnių tekstų (tiek turinio, tiek kalbos atžvilgiu) sunkumai skatina mąstyti.

Trečias principas. **Skaityti mokoma skiriant reikiamą dėmesį reproduktyvinei (atgaminamajai) protinei veiklai.** Skaitymo procesas prasideda nuo kalbinės medžiagos suvokimo regos organais. Dėl objekto atspindžio skaitymas turi itin daug reikšmės tarp kitų vizualinių procesų. Skaitymas atgamina tai, kas suvokta. Atpažinimą, kaip suvokimo elementą, lemia daikto vaizdo atkūrimas mūsų sąmonėje ir tai yra pažinimo objektas. Taigi mokant skaityti kalbinę medžiagą atkuriantys pratimai yra būtini, nes atgaminamoji atmintis aktyvina šnekamosios kalbos aktą (Лук 1976: 12–14).

Svarbiausias skaitymo komponentas yra regimasis, tačiau jis glaudžiai susijęs su kalbos motoriniais ir klausos pojūčiais, nes kalbinė atmintis atsiranda dalyvaujant įvairiems kalbos analizatoriams. Teigiama (Короваева 1977: 51–53), kad optimalus receptyviųjų ir reproduktyviųjų pratimų santykis, mokant skaityti, turėtų būti atitinkamai 75 % ir 25 %.

Ketvirtas principas. **Mokant suprasti skaitomą tekstą reikėtų remtis kalbos struktūros tobulu išmokimu.** Jeigu pritarsime teiginiui, kad kiekvienam kalbiniam stimului informaciją teikiantis vienetas yra sintagma (Шепба 1974: 21–23), tai tuomet kalbos elementų vaidmuo, perteikiant prasminius savarankiškų žodžių santykius, yra ryškus. Anglų kalbos tekstų analizė parodė, kad 50 % visos leksikos sudaro tarnybiniai žodžiai. Išmokę šiuos žodžius bei

jų struktūras, galime ne tik lengviau suprasti teksto turinį, bet ir greičiau skaityti.

Penktas principas. **Mokymas skaityti užsienio kalba turi remtis patirtimi, igyta skaitant gimtąją kalbą.** Skaitymas – kalbinės veiklos rūšis, kuri palengva išmokstama mokymosi proceso metu. Studentai gali tobulai skaityti savo gimtąją kalbą, todėl mokant skaityti užsienio kalbą reikėtų remtis šiais mokėjimais ir įgūdžiais. Bet tai neturėtų sukelti kalbinės interferencijos.

Šeštas principas. **Kad skaitymo procesas būtų sklandus, reikia automatizuoti techninius skaitymo įgūdžius.** Skaitymo technika gimtąją ir užsienio kalbą skiriasi tam tikrais aspektais. Mokant skaitymo technikos, to nereikėtų pamiršti.

Klausymo tekstai. Tekstų kalba

Svarbiausias klausymo teksto kalbos reikalavimas yra supratimas. Pradiniame mokymo etape reikėtų naudoti žinomą leksiką ir gramatiką. Vėlesniais mokymo etapais, laikantis griežto nuoseklumo, reikėtų pasitelkti sunkesnius kalbos elementus, o paskutiniame mokymo etape tekstai turėtų atitikti konkretų funkcinį stilių. Mokymo pradžioje turėtų remtis aktyvia besimokančiojo kalbine medžiaga, vėliau pereiti prie pasyvių jo rezervų ir pagaliau – prie potencialios medžiagos. Studentui išmokus dirbti su žinoma medžiaga, galime pateikti ir nežinomos medžiagos. Remiantis lingvistiniais tyrinėjimais (Короваева 1977: 63–64), rekomenduojama, kad tokio pobūdžio tekstuose naujų žodžių būtų ne daugiau kaip 3 %. Jie neturėtų reikšti pagrindinių sąvokų ir turėtų būti vienodai paskirstyti tekste. Mokymo pradžioje klausymui turėtų būti pateikta 5–6 žodžių frazė. Vėlesniuose etapuose – ilgesnės frazės, bet ne daugiau kaip 13 žodžių.

Naujų gramatikos elementų klausymo tekste reikėtų naudoti tiek, kiek juos galima suprasti iš konteksto. Pradiniame etape teksto sintaksė turėtų būti paprasta. Vėliau galime vartoti sudėtingesnes sintaksines konstrukcijas.

Klausymo tekstų turinys

Klausymo tikslas yra suprasti pateikto teksto turinį, gauti reikiamą informaciją. Klausytojo psichinės veiklos aktyvumas priklauso nuo jo susidomėjimo teksto turiniu. Eksperimentų duomenys rodo (Огородникова 1990: 13–16), kad geriau suprantami ir išmokstami sunkūs, tačiau įdomūs tekstai. Klausymo tekstų turinys turėtų atitikti šiuos reikalavimus:

- 1) auklėjamąją funkciją,
- 2) turiningumą,
- 3) įdomumą.

Teksto turiningumas neturėtų prieštarauti pagrindiniam tekstų atrinkimo kriterijui – supratimui.

Remdamiesi savo darbo patirtimi, galime teigti, kad pagrindinė klausymo teksto mintis geriausiai suvokiama tuomet, kai ji būna išreikšta viena fraze teksto pradžioje. Tokios būtų bendrosios pastabos apie tekstą, skirtų klausytis, supratimą, sandarą, kalbą bei turinį.

Išvados

Skaitymą reikėtų aiškinti kaip vieną iš svarbiausių kalbinės veiklos rūšių. Išskiriami du skaitymo komponentai: turinys ir veikla.

Skaitymo turinį sudaro tekstų informacija, todėl studentą reikia mokyti racionalių informacijos iš teksto gavimo būdų.

Rengiantis mokyti studentus skaityti, reikia parengti tam tikrus tekstus bei pratimus skaitymo mokėjimams ir įgūdžiams lavinti.

Reikia mokyti įvairių skaitymo būdų: orientacinio, informacinio, studijinio.

Literatūra

Блонский, П. 1974. *Избранные психологические исследования*. Москва: Наука.

Котоваева, Г. 1977. «Упражнения для обучения чтению и слушанию в зарубежных исследованиях», в сб. *Теоретические и эксперименталь-*

ные исследования в области обучения иноязычной речевой деятельности. Москва: МТПИИЯ им. М. Тореца, 63–64.

Клычникова, З. 1973. *Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке*. Москва: Просвещение.

Лук, А. 1976. *Память и кибернетика*. Москва: Наука.

Огородникова, П. 1990. «Некоторые вопросы понимания иноязычной речи на слух», *Ученые записки*. Т. 22. Москва: МТПИИЯ им. М. Тореца, 13–16.

Фоломкина, С. 1997. *Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе*. Москва: Высшая школа.

Фоломкина, С. 1983. «Принципы обучения чтению на иностранном языке», в сб. *Методика преподавания иностранных языков в вузе*, Москва 85: 16–17.

Щерба, Л. 1974. *Преподавание иностранных языков*. Москва: Просвещение.

KINDS OF READING AND ISSUES OF THEIR TEACHING METHODOLOGY

Regina Juškienė, Aleksandras Velička

One of the most important problems of teaching a foreign language – issues of reading teaching methodology – is analysed in the article. Reading is approached as a linguistic activity. The authors distinguish three kinds of reading and discuss their main features, requirements for educational means and work methods. Requirements for texts, construction of texts and language are analysed in the article. The authors present methodological recommendations for reading teaching which are based on studies of scientific – methodological literature and have been tested in practical work.

Keywords: requirements for texts, kinds of reading, content and language of texts, kinds of information, reading teaching methodology.

Įteikta 2007-02-18; priimta 2007-04-18